

VZPOMÍNKA NA PROFESORA ARNOŠTA KOTYKA (1930 – 2020)

Prof. RNDr. Arnošt Kotyk, DrSc. zemřel v neděli 9. srpna 2020 krátce poté, co v kruhu rodiny a přátel oslavil 12. července úctyhodné devadesáté narozeniny. Arnošt Kotyk byl významným představitelem naší biochemie, zejména oblasti výzkumu biologických membrán a membránového transportu. Vnímali jsme ho jako ústřední postavu membránové vědy v bývalém Československu, či jako zakladatele školy membránového transportu. Svoji vědeckou dráhu spojil s Akademií věd, nejprve s Mikrobiologickým ústavem a posléze s Fyziologickým ústavem. Arnošt Kotyk byl nadán nejenom pro přírodní vědy, ale také pro cizí jazyky. To mu výrazně usnadňovalo navazování a rozvíjení kontaktů s kolegy v zahraničí už za minulého režimu. Pomáhala mu v tom jistě i jeho nebyvalá

společenská obratnost. Za mých studentských let prožitých v Praze na Albertově byl příležitostně zván k přednášení membránových lekcí do pokročilých předmětů biochemického kurikula a byl to pro nás vždycky zážitek, podobně jako exkurze do Kotykovy laboratoře membránového transportu v Krči. Arnošt Kotyk, tehdy pan docent, byl opravdovým arbitrem elegance s poutavým, výrazově velmi přesným až ukázněným způsobem přednesu. Takový byl zcela jistě i ve své vědecké práci, současně však společensky zábavný, rád vyprávěl, a v tom se právě promítala i jeho láska k jazyku mateřskému a jazykům dalším. Kotykův tým membránového transportu se těšil velkému věhlasu doma i v zahraničí, za původní poznatky o molekulových mechanismech membránového transportu u kvasinek se Kotykovu týmu dostalo státního vyznamenání, ale hlavně též značné zahraniční reputace. Na začátku 70. let minulého století měli na svém kontě velmi zdařilou učebnici membránového transportu vydanou v New Yorku. Následovaly další hodnotné monografie včetně „Biochemie transportních pochodů“ od autorského kolektivu J. Horák, A. Kotyk a K. Sigler (Praha, Academia, 1984). Ta byla pro nás vyhledávaným zdrojem poznatků z dynamicky se rozvíjející oblasti biochemie a molekulární biologie membrán. Po pádu železné opony v roce 1989 se Arnošt Kotyk soustředil též na překladatelskou a vydavatelskou činnost, vedle překladů několika knížek popularizujících moderní pohled na procesy v živé hmotě, měl mimořádnou zásluhu na českém vydání učebnice „Biochemie“ od manželů Voetových (Praha, Victoria Publishing, 1995), podobně též na českém vydání „Albertse“ neboli učebnice

„Základy buněčné biologie“ (Ústí nad Labem, Espero Publishing, 2005). Obě tato velká díla slouží dosud leckde jako doporučované a oblíbené učebnice v češtině pro studenty přírodních věd a příbuzných oborů. Profesor Kotyk byl dlouholetým členem naší společnosti a coby předseda její názvoslovné komise pečoval o kultivaci biochemického názvosloví, terminologie a odborného jazyka celkově. Činil tak v době, kdy do biochemie a molekulární biologie měla teprve přijít „omiková“ éra a s ní jen těžko zvládnutelná obrana před anglicismy. Pomalu si začneme uvědomovat, jak bychom potřebovali pana profesora Kotyka pro jazykovou kultivaci odborného vyjadřování v naší vědní oblasti. V opačném případě se nám může přihodit, že ztratíme kontakt se širokou veřejností, ta nám pak přestane rozumět, což by mohlo mít docela závažné důsledky. A to

nemluvě o našich studentech v českých studijních programech, ani na ně nesmíme zapomínat. Výčet zásluh profesora Kotyka pro biochemickou společnost určitě nekončí, zmínit bych měl rozhodně jeho dlouholetou „diplomatickou službu“ v IUBMB a vedení národního komitétu biochemické unie.

Profesor Arnošt Kotyk zůstane v našich srdcích a vzpomínkách jako výrazná vědecká osobnost, která významným způsobem přispěla k mezinárodnímu věhlasu naší země v oblasti biochemie buněčných membrán a membránového transportu. Patří mu naše veliké poděkování za všechno to dobré, co pro naši biochemii vykonal.

Čest jeho památce!

Libor Grubhoffer

PROFESORU ARNOŠTU KOTYKOVI S DÍKY A OBDIVEM

Vážený a milý pane profesore,

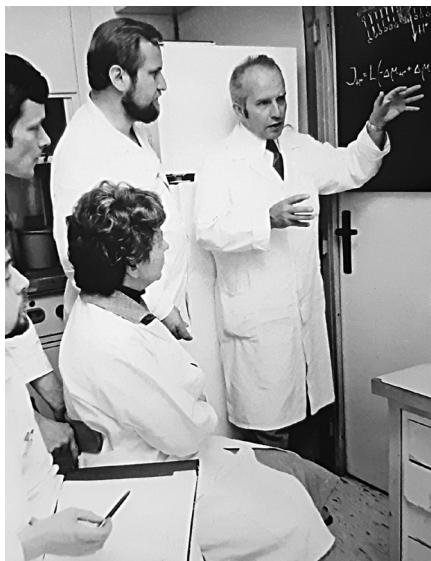
mám v živé paměti dopis, který jste nám v době, kdy jsem jako diplomant pracoval ve Vaší laboratoři, poslal na oddělení z Japonska, abyste se s námi všemi podělil o své zážitky a dojmy. Dnes, kdy dál žijete v našich vzpomínkách, naší představitosti a obrazovnosti, píšu podobný dopis já Vám, abych si s Vámi připomněl věci, o nichž jsme zvláště v posledních letech rádi spolu mluvili, a abych se i s čtenáři *Bulletinu ČSBMB* podělil o své zážitky a dojmy ze společných chvil s Vámi.

Své první setkání s Vámi jsem zažil na katedře biochemie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, kde jsem si jako spousta jiných vybral Vaší přednášku Biochemie buněčných kompartmentů. A dobře jsem udělal: Vaše přednášky byly velmi pečlivě připravené, byly doplněné spoustou krás-

ných obrázků a byly nabitě příklady, které plnily hlavní účel: vzbudit v nás posluchačích – všech, kdo jsme tam byli přítomni – nadšení pro to, co jste nám říkal, a touhu dozvědět se o tomto oboru více. Bylo jen potřeba přijít včas, protože bylo pravidlem, že ani jedno místo na Vaší přednášce nezůstalo volné.

Proto jsem měl velkou radost, když se na seznamu diplomových prací objevila i nabídka práce u Vás. A stejnou radost jako já měl z takové možnosti i můj výborný kamarád a spolužák Jorgos Lapathitis z Kypru. Po příchodu na kolej jsem za dveřmi našel jeho vzkaz „Bohouši, tak i já budu dělat diplomku u pana profesora Kotyka a mám z toho velkou radost!“

Ve Vaší laboratoři vládlo nadšení pro věc, které jste neustále povzbuzoval – a vládl tam také řád. Nikoli proto, že by to bylo povinné, ale proto, že jste nám šel stá-

lým příkladem. Hned na začátku nás Milada, tedy paní doktorka Dvořáková, upozornila: „Kluci, pan šéf chodí do práce v půl osmé ráno a bylo by hloupé přijít později.“ Zapamatovali jsme si to jednou provždy.

Dal jste nám k dispozici celou svoji knihovnu a ve chvílích, kdy jste nám ukazoval, jak správně dělat nějaký pokus, byla radost se na Vás dívat: ruce Vám v laboratoři jen hrály. Pamatuji si, že když bylo jednou potřeba koupit rychle nějakou chemikálii či nějakou jinou věc do laboratoře za tehdy cenné a málo dostupné valuty, nečekal jste, kdy nám to schválí, a tu věc jste do laboratoře prostě koupil ze svého. Takže jsme pracovali zdaleka nejen proto, abychom získali „papír“, ale strženi Vaším příkladem. Vůbec nám nevadilo pracovat do noci – a pak střemhlavým úprkem chytat poslední autobus.

Vždycky jste věnoval velkou pozornost nejen odborné práci, ale i lidem, mezilidským vztahům a jejich stmelování. Ne nadarmo se pondělním schůzkám našeho oddělení říkalo tmelení. Řešily se tam věci nejen pracovní, ale i osobní. A nejlepší

vzpomínky mám na vánoční tmelení: každý přinesl něco dobrého a když jsme my s Jorgem nesli po chodbě velký svítilící dort, což byla kupa zmrzliny, do které jsme zapíchlí hořící svíčky, přidal jste se k nám s latinskými zpěvy a společně jsme tak kráčeli chodbou Fyziologického ústavu jako opravdové kostelní procesí o Vánocích.

Neobyčejnou toleranci k odlišným názorům druhých jste ukázal v době prvních svobodných voleb. Tehdy už jsme kromě Občanského fóra měli na výběr celou řadu nových stran a já jsem tehdy kromě dvou hlasů pro strany obvyklé věnoval třetí hlas straně sice také nové, ale považované už tehdy za kontroverzní. Když jsme si pak na oddělení a během tmelení říkali, kdo koho volil, snesla se na mě za moji volbu hora kritiky. Snažil jsem se vysvětlit a předložit argumenty, proč jsem volil zrovna takto, ale když ani přesto krupobití výčitek neustávalo, vložil jste se do toho slovy „Nechte Bohouše, ať se hájí. Já nesouhlasím s tím, koho volil, ale zatím se drží.“ To byla krásná ukázka a naplnění Voltairova hesla „Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale budu bránit vaše právo to říkat.“

Velmi si vážím toho, že jste mě, stejně jako Jorga seznámil se svou rodinou, když jste nás spolu s celým oddělením pozval na svatbu své dcery Markéty. Vyvinulo se z toho dlouhé přátelství, které dodnes trvá. Na té svatbě jste prokázal i sportovního ducha a smysl pro akci: když jsem chválil bazén na Vaší zahradě a říkal jsem, jak by se v něm dalo krásně plavat, o chvíli později jste mi řekl: „Bohouši, to jste jen dělал ramena s tím bazénem, nebo byste vážně plaval?“ Já jsem odpověděl: „Jako první tam nevlezu, ale pokud tam někdo půjde, rád ho budu následovat.“ V ten moment jste neváhal, shodil jste svrchní oděv a v následujícím okamžiku jste už byl v bazénu. A já jsem tedy zamířil za Vámi. Když jsem tohle později vyprávěl svým spolužákům, říkali mi (a jistě nejen proto): „Tvého školitele ti opravdu závidíme!“

Protože stejně jako Vy mám kromě přírodních věd rád jazyky, měli jsme si i v tomhle o čem povídat – ať šlo o angličtinu, ruštinu, němčinu či třeba moji už tehdy oblíbenou lotyštinu. A velmi mě potěšilo, když jste mě, ještě před mými státnicemi, přizval k chystanému překladu učebnice Voeta a Voetové *Biochemie*. Pro mě to byla obrovská škola překládání – a pro Vás jistě velká škola trpělivosti :-). Zvláště ve chvílích, když jsem za Vámi přišel s textem, který byl od Vás opravený, a říkal jsem „Pane profesore, tyhle opravy jsem zařadil, jak jste si přál, ale tyhle bych raději nezařazoval, protože...“ – a uvedl jsem důvody, které jsem k tomu našel. O některých věcech jsme pak dlouho diskutovali – nikoli s cílem ukázat, kdo má pravdu, ale s cílem vytvořit co nejlepší dílo. Díky Vašemu velkému úsilí i úsilí celé naší skupiny překladatelů nakonec učebnice manželů Voetových spatřila v češtině světlo světa.

Když jste mě poprvé pozval do své domácí pracovny, připadal jsem si jako v knihovně kapitána Nema z naší společně oblíbené knížky *Dvacet tisíc mil pod mořem* a na mysli mi vytanula slova profesora

Aronaxe: „Zjistil jsem zajímavou podrobnost: knihy byly řazeny bez ohledu na jazyk, v němž byly napsány. To dokazovalo, že velitel *Nautilusu* může plynně číst jakoukoli knihu, kterou vezme náhodně do ruky.“

O několik let později jsme se spolu pustili do české verze Albertse – *Základů buněčné biologie*. Vy jste se na mou prosbu ujal odborného vedení a já jsem knihu spolu s Pavlem Hozákem překládal a kromě překladu jsem fungoval i jako vydavatel. V paměti mám svůj první dopis vydavateli originálu, kde jste mi na mou prosbu opravil angličtinu – a k tomu jste mi česky připsal: „Jsem zvědav, co odpoví, ale děším se toho.“ Naštěstí odpověď byla kladná a s překladem Albertse se pojilo podobné dobrodružství jazykového poznání jako s překladem *Biochemie* od manželů Voetových.

Ještě než se kniha *Základy buněčné biologie* vytiskla, mluvil jsem s Vámi o možnosti vydávat něco pravidelného, pravidelně přinášet novinky ze světa vědy a techniky, a zmiňoval jsem *Scientific American*. Co takhle udělat českou verzi? Opakoval jste mi několikrát, že by s tím byla hora práce, asi příliš velká hora práce. (Mockrát jsem si později na Vaše slova vzpomněl a občas jsem litoval, že jsem Vás neposlechl.) Když se podařilo u Albertse nejen dokončit překlad a grafickou úpravu, ale i sehnat peníze na tisk a ten tisk uskutečnit, pozval jsem Vás do tiskárny, abyste mohl srovnat vznikající českou verzi s originálem. Poté, co jste si vše prohlédl a vyjádřil nad tím spokojenost, zašli jsme na oběd a po něm jsem začal: „Pane profesore, vidím, že máte dobrou náladu, tak toho využiju...“ V ten moment jste mě přerušil: „Bohouši, já vím, co chcete říct. Zapomeňte na *Scientific American*.“ Odpověděl jsem „Včera jsem koupil licenci.“ Po odmíctí jste řekl, že mě v tom nemůžete nechat a že mi s tím pomůžete. Nabídl jsem Vám místo šéfredaktora s tím, že sám bych byl v redakční radě či jako překladatel

a vydavatel. Říkal jste „Ne, ne, já Vám pomůžu rád jako člen redakční rady, ale řiďte to Vy.“ A pak jste mi kontrolou překladů pro český *Scientific American* pomáhal dvacet let.

Obdivoval jsem Váš smysl pro povinnost, který jste si uchoval po celou dobu. A také jsem ho využil: když jste mi před nějakou dobou říkal: „Já už tady dlouho nebudu...“, hned jsem Vám odpověděl: „To přece nejde, pane profesore. Víte, co je práce na časopise?“ A Vy jste se zamyslel a uznal jste, že to opravdu nejde – a zůstal jste s námi ještě několik dalších let.

Velmi rád vzpomínám na oslavu Vašich devadesátých narozenin, kde jste hýřil nadšením a měl jste velké plány do budoucna: chystal jste se vydat encyklopedii hymen států Evropy – a na důkaz toho jste nám jich několik zazpíval, a to nejméně ve čtyřech jazycích.

Do poslední chvíle jste dokázal potěšit lidi kolem sebe. V místě, kde jste pobýval, mi ošetřovatelky říkaly, že jste díky své výborné znalosti ruštiny s nimi občas hovořil v jejich rodné řeči a tím jste jim zpřijemnil pobyt daleko od domova.

Už za svého života jste se stal pojmem. A pojem nezmizí jen proto, že zanikne papír, na kterém je napsán. V mých vzpomínkách a představách, stejně jako ve vzpomínkách a představách všech dalších, kdo Vás znali – v naší subjektivní realitě – žijete dál, dál hýříte dobrou náladou a nadšením pro nové věci. Na shledanou tedy při nových setkáních v naší obrazovnosti a vzpomínkách, v našich myslích a srdcích!

Bohumil Bouzek

